

к.е.н. Зайцев О.В.

Сумський державний університет

ПРОЦЕНТ, ЙОГО СУТЬ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНА ОДНОЗНАЧНІСТЬ ПРИ ПРАКТИЧНОМУ ЗАСТОСУВАННІ

Процент — плата, яку сплачує позичальник за користування позиченими коштами.

У математиці під словом «процент» (від латинського «pro centum» — на сотню) або під словом «відсоток» розуміють соту частину будь-якого числа, взятого за ціле.

У фінансах (на відміну від математики) під терміном «процент» розуміють суму грошей (плату в грошових одиницях), що виплачує боржник за користування грошима, взятими в борг, тобто — за користування позикою (позичковим капіталом) або за користування депозитами.

Процентна плата виникає на базі різноманітних фінансових операцій: процент сплачується по державним цінним паперам і споживчому кредиту, корпоративним облігаціям і банківським депозитам, закладам під нерухомість і міжнародним займам, тощо. Але, не зважаючи на чисельність форм проценту, він має єдину природу і єдине джерело.

Природа або суть проценту полягає в тому, що процент — один з видів доходу, який відображає специфічний тип виробничих відносин — відносин між власником позичкового капіталу, який надає грошовий капітал у тимчасове користування (кредитором) і особою, яка застосовує цей капітал (позичальником).

З позиції кредитора процент є ціною позичкового капіталу. Але таке трактування сутності проценту (а саме що процент є ціною) є одностороннім, і тому поверхневим. Ціна є грошовим відображенням майбутнього доходу кредитора, при умові, що позичальник візьме певну суму позичкового капіталу та поверне її, а також передасть кредитору «зверху» ще визначену на початку операції суму — процент. Такий доход «зверху» кредитор називає ціною.

З позиції позичальника позичальник платить процент (суму грошей «зверху») кредитору не за «певну суму позичкового капіталу», а платить за реальну можливість мати свій дохід, який він отримає від використання взятої «певної суми позичкового капіталу». Позичальник оплачує кредитору споживчу вартість (корисність), яка містить здатність приносити прибуток, звичайно, при умові успішного застосування позичальником взятої суми позичкового капіталу.

Для позичальника також як і для кредитора процент є винагородою за право використання грошового капіталу. Для них обох процент — це правові відносини у сфері перерозподілу вартості. Кредитор надає право позичальнику використати «певну суму позичкового капіталу», а позичальник використовує це право.

У фінансовій сфері здатність грошей приносити дохід у вигляді процента настільки зростає з позичковим капіталом, що має вигляд його природної властивості. При цьому у фінансистів може зникати зв'язок з дійсним джерелом виникнення проценту. Здається, що процент народжується капіталом (особливо грошовим), що процент є плодом капіталу самого по собі, є плодом власності (права) не капітал, є «природний продукт» капіталу незалежно від процесу виробництва. Але фактичною основою, джерелом проценту є додана вартість, що створюється в процесі виробничого використання позичкового капіталу.

Процент як грошове відображення доданої вартості розподіляється між двома учасниками позичкової операції: одна частина стає власністю позичальника, а інша передається позичальником кредитору у вигляді плати за взятий позичковий капітал.

Отже, процент — це сума грошей, яка має форму плати, яку сплачує позичальник кредитору за користування позиченими коштами.

Мовний вираз «відсоток» в розумінні як «сума грошей» не є фінансово коректним.

Термінологія у фінансовій сфері, яка відображається українською мовою, має, порівняно з російською мовою, таку відмінність: якщо вживаємо в україномовному фінансовому сенсі термін — «процент», то мова йде про певну суму грошей; якщо

використовується українською фінансовий термін — «відсоток», то мова йде про математичний знак «%», який означає соту частину будь-якого числа (об'єкту), взятого за ціле (за 100%).

Може здаватися, що термінологічні некоректності не мають великого значення і тому не слід на це звертати уваги. Але в україномовній фінансовій літературі існує термінологічна неузгодженість. Наприклад, у підручнику під загальною редакцією М.І. Савлука, читаємо: «Процент ... — сота частка будь якого числа, що взяте за ціле. В українській мові його синонімом є слово «відсоток»» [1, стор.501]. Але, мовна ідентичність не завжди співпадає з науково-предметною. В математиці слова «процент» і «відсоток» за сутністю розрахунків співпадають, тобто є словами (термінами) синонімами. У фінансових розрахунках, що викладаються українською мовою, терміни «процент» і «відсоток» мають відмінну один від одного суттєву завантаженість. Так, в законі України [2] «Про оподаткування прибутку підприємств», стаття 1, чітко визначено, як трактувати термін «проценти».

«Проценти — платіж, що здійснюється позичальником на користь кредитора у вигляді плати за використання залучених на визначений строк коштів або майна.

До процентів включаються:

- платіж за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит;
- платіж за придбання товарів у розстрочку;
- платіж за використання коштів, залучених у депозит;
- платіж за використання майна, отриманого в користування (орендні, у тому числі лізингові та рентні операції)».[2]

Отже, термін «процент» — «платіж, ... у вигляді плати...», тобто — сума грошей.

Також, в цьому ж законі [2], стаття 8, мова йде про показники, які означено терміном «відсоток», це — норми амортизації. В тексті закону [2] (п.п. 8.6.1.) показники «норми амортизації встановлюються у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів ... в такому розмірі ...: ... — 2 відсотки; ... — 10 відсотків; ... — 6 відсотків; ... — 15 відсотків». Звернемо увагу, що законодавець навіть не використовував позначку «%», а зафіксував її (тобто позначку «%») словом-терміном «відсоток».

Отже, термін «відсоток» — числовий показник з позначкою «%».

Але у фінансах, як і в будь-яких інших науках, числовий показник з позначкою «%», наприклад : 10%, 4%, 8%, 46% — сам по собі нічого не відображає. Будь-який кількісний показник функціонує, як показник певних якісних характеристик. Саме форми ставок процента, — процентна ставка і облікова ставка, а також їх види і типи — це показники характерних якостей і їх кількісний вимір несе в собі частку їх якості. Тому, будь-який числовий показник одержує свою назву від якісних характеристик, а не від кількісних вимірювачів. Показник має назву «депозитна процентна ставка» і вимірюється, наприклад, так — 10%, або показник має назву «облікова ставка НБУ» і вимірюється, наприклад, так — 9,5%, але називати ці показники «відсотковими ставками», — по показнику кількісного вимірювання, — це все одно, що називати людей по кількісному показнику їх зросту, або ваги. Мовний вираз «відсоткова ставка» або «ставка відсотків» не є фінансово і, загалом, науково коректним.

У фінансах та економіці існують і інші терміни, які мають вигляд числового показника з позначкою «%», наприклад: рентабельність, квота, ставка податку та ін., але ніхто не характеризує їх, як «відсоткова рентабельність» або «рентабельність відсотків», або «відсоткова квота».

1. Гроші та кредит: Підручник, — 4-ге вид., перероб. і доп. / М.І.Савлук, А.М.Мороз, І.М.Лазепко та ін.; За заг. ред. М.І.Савлука. — К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.

2. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.1997 р. № 283/97-ВР (зі змінами та доповненнями).